

Федорова Л.М.

асистент кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького

РОБОТА ІЗ ОПІКУНСЬКОЮ СІМ'ЄЮ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В історії соціальної педагогіки щодо змісту роботи із дітьми в опікунській сім'ї можна виділити чотири основних періоди: 1) період неврегульованої та неорганізованої опіки над дитиною у сім'ї її родичів (кінець XIX – початок XX століття); 2) період становлення організаційної системи опіки над дитиною, яка втратила батьків (початок XX століття – перша половина XX століття); 3) період започаткування опікунської педагогіки (друга половина XX століття – кінець XX століття); 4) сучасний період (кінець XX – початок XXI століття), що характеризується удосконаленням існуючої системи опіки над дитиною в опікунській сім'ї у соціальній роботі, розвитком опікунської педагогіки як особливого напрямку соціальної педагогіки. Кожний період має певні особливості у вирішенні проблеми дитини, яка перебуває в опікунській сім'ї, що зумовлені економічними, політичними, соціальними, юридичними та іншими чинниками, а також розвитком загальнотеоретичного питання проблеми визначення поняття “опіка” у правовому контексті, конкретного соціально-педагогічного досвіду роботи із опікунською сім'єю.

Термін “опіка” використовується в різних контекстах – соціально-філософському, соціально-педагогічному, соціально-психологічному, юридичному, історичному – як самостійно, так і у різних поєднаннях. Найбільш частіше цей термін поєднується із піклуванням. Причому, наприклад, у деяких джерелах це стало настільки звичним, що термін “опіка” вважається ідентичним терміну “піклування”.

Якщо розглядати поняття “опіка та піклування” у соціально-психологічному контексті, можемо навести роботи Г. Бевз. Г.Бевз у монографії “Приймна сім'я: соціально-психологічні виміри” порівнює східність поняття “опіки” і “піклування” в Україні, розкриває таку форму опіки дітей та молоді, як “заступницька сім'я” у Польщі. Автор вказує на те, що за радянських часів в Україні юридично закріплювалося поняття “опіка/піклування”, тоді як у Польщі – заступницька сім'я [1, с. 310]. У своїй

роботі автор використовує слово “крівний” для того, щоб найкраще вказати на біологічну спорідненість між людьми. Г. Бевз виводить поняття “крівна заступницька сім’я” – це сім’я, яка має родинний зв’язок із дитиною [1, с. 317].

У соціально-педагогічному контексті розкриваються поняття “заступницька опіка” у опікунсько-виховній системі Польщі у роботах С. Бадори [2], І. Плугатор [7] та ін. Згідно з точкою зору І. Плугатор, дослідження якої найближчим для нас, заступницька опіка є опікою, що здійснюється для дітей, які позбавлені природної сім’ї і мають характер повної опіки. У свою чергу, повна опіка характеризується повною відповідальністю опікунів за підопічних та задоволенням потреб, та відбувається у різні формах (в інституційних, в не інституційних) [7, с. 20]

Поняття “опікунська сім’я” зустрічаємо у роботі доктора соціологічних наук Т.Козлової [4]. Її монографія “Опікунська сім’я” висвітлює етапи створення опікунської сім’ї, життєдіяльність на матеріалах соціологічних досліджень. Основний мотив прийняття дитини у власну сім’ю под опіку, як пише автор, формулюється таким чином: “Це дитина наших близьких людей: що загинули, захворіли” [4, с. 178].

Ми схильні розглядати поняття “соціально-педагогічна робота із опікунською сім’єю”, спираючись на соціально-філософський, соціально-педагогічний, юридичний та соціально-психологічний контексти, зважаючи на історичну спадщину звичаїв опіки малолітніх дітей – сирот. Це поняття ми тлумачимо як суб’єкт-суб’єктну взаємодію із такою формою організації людей, які виховують у власній сім’ї малолітню дитину, що залишилася без турботи обох батьків внаслідок складних життєвих обставин. Така взаємодія соціального педагога із опікунською сім’єю має забезпечити педагогізацію сімейного середовища, яке оточує малолітню дитину-сироту, що покликане гармонізувати вплив різноманітних чинників соціалізації на процеси її навчання, виховання, особистісне становлення, захист її майнових та немайнових прав.

При цьому в основі опікунської сім’ї – встановлення родинних стосунків із дитиною через певні правові процедури. Нерідкі діти у опікунських сім’ях, як показав аналіз джерел, є винятковими випадками. У такій формі сімейного влаштування малолітньої дитини, яка залишилася без батьківського піклування, державою передбачено фінансування на її утримання.

З поняттям “опікунська сім’я” тісно пов’язане поняття “опікунська педагогіка”. Це новий напрям у педагогічній науці, що з 1961 року був представлений польськими вченими (З. Домбровський, Г. Родлинська, А. Кельн). Як пише І. Комар, на сьогодні досвід опікунської педагогіки як науки найкраще представлений у таких роботах, як “Опікунська педагогіка Польщі у час

політичних змін” (Б. Лучинська) [6], “Теорія і практика опікунства в Польщі” (С. Бадора) [3], та ін., тоді як в Україні питання, що пов’язані з цим новим напрямом у педагогічній науці майже не піднімалися: “...Розробка питань стосовно проблем опіки в українській педагогічній науці ще не завершена, а тому недостатньо висвітлена в літературі... важливим було вивчення досвіду з цієї проблеми педагогів зарубіжних країн, зокрема, надбання польських науковців, які активно досліджують різні аспекти опіки з 60-х рр. ХХ ст. Результатом їхніх наукових пошуків стала нова галузь педагогічної науки – опікунська педагогіка. Серед досліджень з названої проблеми слід назвати праці таких польських науковців: Г. Радліньська, З. Домбровський, А. Кельм, С. Бадора” [5, с. 59].

Комплекс проблем, які вивчає опікунська педагогіка, можна вважати і предметним полем соціальної педагогіки, а також соціальної психології, і окремим аспектом соціальної філософії. Але предмет соціальної філософії не співпадає з предметом опікунської педагогіки. Так, С. Бадора окреслює такі аспекти, що вивчає опікунська педагогіка: задоволення окреслених біологічних і психічних потреб, створення умов, які допомагають розвитку і здоров’ю особистості, допомога особам, яка визволяє їхні внутрішні сили і можливості, а також допомога людям в одержанні щораз більшої самостійності в задоволенні потреб і творенні власних прагнень і дій, компенсування недоліків розвитку, викликаних несприятливими суспільними умовами. Як зазначає дослідниця, що “можливо таким чином сформульований предмет зацікавлень опікунської педагогіки як науки повинен враховуватись в опікунській педагогіці, принаймні, як один з можливих способів утвердження цієї дисципліни” [2, с. 76-77].

Ми вважаємо, опікунська педагогіка на сьогодні здобуває інтегративне знання про систему розвитку та виховання дітей, що позбавлені батьківської турботи і піклування. Опікунська педагогіка має історію, та за досить невеликий час досягла певного рівня розвитку. Основні завдання опікунської педагогіки, посилаючись на думку С. Бадори, можна виділити такі, як відкриття та встановлення закономірностей розвитку і виховання дітей, що позбавлені батьківської турботи; виявлення та узгодження цілей опіки; розробка змісту соціально-педагогічної роботи із опікунами та вихованцями з їх сімей; дослідження методів, методик та технологій соціально-педагогічної роботи з опікунськими сім’ями.

Література:

1. Бевз Г. М. Прийомна сім’я: соціально-психологічні виміри. / Г. М. Бевз. / Монографія. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2010. – 352 с.

2. Бадора С. Теорія і практика виховання в опікунському середовищі (на матеріалах Польщі): Дис... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Сільвія Бадора. – Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. — Івано-Франківськ, 2001. — 457 арк.
3. Бадора С. Теорія і практика опікунства в Польщі. / Сільвія Бадора. – Івано-Франківськ. – 2000. – 252 с.
4. Козлова Т.З. Опекунская семья / Т.З.Козлова. – М.: Изд-во “Аспект Пресс”, 2009. – 200 с.
5. Комар І. Зміст поняття “опіка” в українських та зарубіжних соціально-педагогічних дослідженнях / І. Комар // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. праць. – Слов’янськ. – Вип. LVIII. – Ч. II. – С. 54-61.
6. Лучинська Б. Опікунська педагогіка Польщі у час політичних змін / Барбара Лучинська // Вісник Львівського університету: Серія педагогічна. – 2003. – Вип.17. – С. 175-178.
7. Плугатор І.Б. Теорія і практика опіки дітей і молоді в Україні (1945-1990 рр.): Дис... канд. пед.наук, 13.00.01 / І. Б. Плугатор. – Івано-Франківськ, 2007. – 269 с.